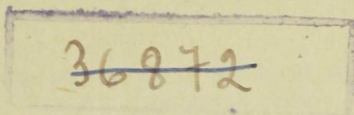
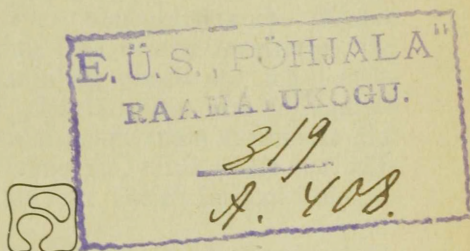

::: K. Sööt :::

Wastus A. Grenzsteinile

Wastus A. Grenzsteini laimduste ja teotuste pääle. *)

Waikimine oleks wale.

I.

W. S.

Hr. A. Grenzstein kirjutab 1911 aasta „Olewiku“ esimehes numbris, kus tema nõndanimetatud „Ajaloo Albumi“ II. osa algab, muu seas meeste karakterist, iseäranis hoobeldest mehe auususest, nimelt aga ühe mehe auususest, kui ta ütleb: „Peaks minu elu niisuguseks muutuma, et ma teda auusal wiisil enam ei suudaks alal hoida, siis teeksin mina mehise teo, mille pääle ma uhke wõiksin olla: Ma tõukaksin selle enesest ligemal filmapilgul põlates ära!“

Ta on need sõnad ilma mõtlemata ühel väga nõdral filmapilgul paberile kirjutanud.

Järgnewatest „Olewiku“ numbritest tema „Ajaloo Albumi“ lugedes, peab tunnistama, et A. Grenzstein tõepoolest nõrk iseloom, jõuetu hing on, kellel enese armustus puudub.

Tahaks tema tõe-apostli järjele astuda, siis peaks ta kõigepäält ise enese „Wana-Madama“ häwitamise kallale asuma.

---

*) Ma olin sunnitud selle oma wastuse pärast, mis ma A. Grenzsteinile kirjutanud, auustatud „Postimehe“ toimetust paluma, et ta selle oma lehega kaasa saadaks, ehk asi iseenesest küll sugugi mitte „Postimehe“ toimetusesse ega tema lugejatesse ei puutu. Põhjuseks oli mul see, et ma tähendatud wastust „Olewiku“ jaoks, kuhu ma ta faks korda olin sisse saatnud, toimetuse soowi järele mitte küllalt lühendada ei wõinud, sest et ta tüeldamise läbi arusaamataks oleks jäänud. Grafaasandeks sellel kujul, nagu ta siin ilmub, ei wõetud teda aga üleüldse mitte wastu.

W. S.

A. Grenzsteini kui ajalehetoiimetaja kirjutamise siht ja otstarb on ju endisest ajast tuttav: enese piirita ülistamine, oma vastaste kahtlustamine, laimamine ja teotamine, ilma et ägeduses aega ja lodewa õiglusetunde juures süüdsate abinõude walimiseks tahtmist oleks olnud.

„Omakasu tont“, ütleb A. Grenzstein oma „Albumi“ siisjehatuses, „on 750 aastat Taaramäel häbita tantsinud ja meie kirjudel päewadel ka meie oma suguwendade keskel pillerkaari pidama hakanud. Säääl ei ole mitte kerge tött walest ning meest mõttest lahus hoida ja päewapahnast ajaloolist elukäiki selgesti silma wõtta. Kui kergesti wõib siin ka tõsist püüet kahtlustada ja wasjingute sekka wisata! Kõik petlik silmakiri, mille taga toores omakasu waritseb.“

Toores omakasu peab ka sügawasje A. Grenzsteini enese südamesse olema juurdunud.

Siin üks näitus, kuidas ta ihnušetundest pimestatud walimata kombel minu lugupidamist rahwa seas häwitama hakkas, kui ma 1895 a. suwel Tartus trükikoja ja raamatukaupluse awasin, milles ta enesele wõistlejat nägi.

Waewalt olin ma 20. juulil äriukse awanud, kui mõne päewa pärast „Dlewikus“ toimetuse poolt kirjatükk päälkirja all „Pisuke pääpuudus“ ilmus, kus odawate sõnakõlksudega hakatuses Saksamaa raamatukauplusi kiideti, mille siisemisest korraldusest toimetajal eneselgi aimu ei wõinud olla. Siis waadati enese naabruses ringi, muu seas järgmist seletades: „Gesti raamatuturg on teistsuguses politsei korras. Säääl wõib igamees oma putka üles lüüa, kui walitsuse poolt luba käes. Meil on juba raamatukauplusi olnud, mis niisama kui alevi piimapoodid tekkisiwad ja kadusiwad. Keegi ei küsinud neilt, kas nad ka asja tunnewad ehk ei. Poodimees oli kuulnud, et talle 95 protsenti kasu antakse ja tal ei olnud midagi auusamat talitust, kui kätt nende järele wälja sirutada. Kas tal tarwilist kapitali on, kas ta oma asja peab õigel wiisil raamatusse kirjutama, ja kas tal wiimats müüdüd raamatute eest ka kirjastajatele midagi maksta on, need küsimused ei riku ta und. Tuleb aeg, tuleb aru. Kuid arutegijaks on enamiste haamer. Enamiste jääb ta pood ise kinni. Ta omanik ei tasu oma wõlgasid.“

Siiski, nii päris uisa päisa meil uusi raamatukauplusi ka mitte ei asutada. Asutaja on ju ise kuulus kirjaniik... Gestlased, kas teil ei ole meest, kes teie kirjaturu korraldamise oma eluülesandeks teeb ja seega mõne tofina kirjaniiku wäärt tööd teeb?" ...

Ragu igauks aru saab, oli noole teraw ots minu pihta sihitud. Märkus tehtakse koguni politseilegi, kes wõimaluse oli andnud, raamatukauplusi awada (s. t. muidugi pääle Grenzsteini raamatukaupluse). Waba wõistlus ei oleks tohtinud mitte tõuseda.

Sarnaste ettewaatlikkude, kobawate, aga sagedasti ka wäga tooreste ja ülekohtuste märkustega on mind Grenzstein järgmistel aastatel alatafa meeles pidanud.

Et Grenzsteini enese „luulelisel“ keelel rääkida, peab üttema, et ta tühjade juttude „mõlgutamises“ suur ja osaw meister on. Ta lööb selles tükis nii mõnegi kohwitanta üle... Ei ole siis ka ime, et H. Treffner teda 1891 a. ärapeetud laulupidul awalikult wanaks naiseks nimetas. („Ujal. Album“ pft. 68). Mis tema prof. Köhleri suust kuulda sai, seda teatab ta ise oma „Albumi“ 73. punktis.

Toimetuse liikmed nimetasiwad teda lühidalt „wanaks“; tema oma wendade suus, kes wahel Saksa keelt armastasiwad rääkida, muutus Gestti sõna muidugi ka Saksa sõnaks — „der Alte“. Kuid igatahes määrab „die Alte“ osawa „mõlgutaja“ iseloomu omadusi palju kindlamalt ära.

Kui kainelt mõtlejad inimesed tema wabade „mõlgutuste“ juures kahtlesiwad, ehk koguni wastu-aramiisi awaldasiwad, siis oli ta walmis neid kohe oma sihilauaks wõtma, muidugi igauhe mõju ja wõimu järele, kas see mõni ajalehe toimetaja, awalik tege lane, wõi wagusi kõrwal seisew erasiik oli, kas koftu-uuriija wõi prokurör, ehk külmawereline suguwend tšensor, kuna ta muidu küll ametnikkude suur auustaja ning kummardaja oli. Gest igauks, kes waremalt tema ajalehte kui ka nüüd tema „Albumi“ on lugenud, on märganud, misfuguse edewa hooplemise ja kehklemisega tema senatoridest, kuberneridest ja weel wähematest efšellentšidest räägib, kellele tema kas wõi tagatrepi kaudu wahel juurde on pääsenud. Rääkimata weel sellest, kuidas see tema auuahnust kõditas, kui mõni wõdras ajaleht tema nime nimetas, wõi kui mõni ametnik temalt näituseks küjima juhtus, kas tema ka st u d e r i n u d on?!

Seda pidas ta siis juba ajaloolikuks juhtumiseks ja raius raamatusse, „tulewatele põlwele mälestuseks“.

Rääkis wõi toimetas keegi tema nina järele, siis ei olnud ta kitsi sellele omalt poolt rohkest käest kiituse wiirikit jagama.

Kõikuw ja painduw igale poole, nii nagu igaford enesearmastus ja omakasus üht nõudis. See walimata alasti tõde, mis ta enese kohta sagedasti teiste Eesti ajalehe-toimetajate poolt kuulda sai, ei ole tema iseloomu mitte hääs mõttes muuta suutnud.

Mis tema wiimasel ajal, kus „Olewik“ tema sõprade ja mõtteosaliste abil ilmuma hakkas, oma „Albumis“ minu kohta hääks on arwanud pajatada, see kostab nagu uskumata pöörane muinasjutt, mis meelega segi ja sassis aetud, mille juures sagedasti juhtumise kawa ja furd ümber on muudetud, kuupäewad ja aastadgi walesti üles antud j. n. e., just nii nagu see „suurel ajaloo-kirjutajal“ enese isiku pärast kasulik näis olema.

Walimata abinõudel katsub tema lugejatele selgeks teha, nagu oleksin mina, kes ma aasta 18 eest tema äris tegew olin, ülekohtusel wiisil säält omandatud rahaga trükikoja awanud.

Kuid see kõik on Grenzsteini kohta iseloomulik. Mul on tarwis ainult wast weel meelde tuletada, kuidas ta 1906 a. suure ägedusega minu wastu Tartu Eesti Põlumeeste Seltsi koosolekul üles astus ja oma kaebtused ette tõi, mis ta minu kohta kohtu-uurijale oli sisse andnud.

Oma kaebtuji ei ole tema aga kusgil põhjendada suutnud. Sest Põllum. Selts walis mind — kui meie Grenzsteini enese, H. Wühneri, P. Orgi ja wast paari teise mehe hääled maha arwame — ühel häälel kirjatoimetajaks; ja kohtu-uurija juures, kellele tema õige laial kaaril kaebtuji sisse oli andnud, läksiwad tema hingeihad ka wett wedama. Sest Riia ringkonna kohtu I. kriminaal-osakond, kuhu asi prokuröri kaudu läks, tegi 23. nowembril 1906 a. prokuröri määrustega ühes nõuus olles otsuseks asja lõpetada, sest et kuritöö raiskamises, äri- raamatute warastamises ja wõltsimises mitte tõeks ei ole tehtud. Kohus põhjendab oma otsust järgmiste faktidega: 1. Asja seisukorras ei ole Sööt'i tegewuses raiskamise tundemärki-

sid mitte leida. Sööt ei tõrgu oma arweid Grenzsteiniga tegemast. 2. Grenzstein on oma süüdistuse raamatute mõltsimises ja warastamises esialgsel uurimisel ise tagasi mõtnud, seletades, et Sööt mingisuguseid mõltsimisi kuritöö päris tähenduses korda ei ole saanud, waid et ainult mõnda ekslikult üles on kirjutanud ja mõnda juhtumisi wälja on jätnud j. n. e.

Kiisama ei wõida Grenzstein ka mitte seda tõeks teha, et Sööt temal kaks äriramatut warastanud oleks.

Kui nüüd Grenzstein neid sõnu, mis tema oma „Aj. Albumi“ 1126. punktis enese kohta tarwitab, ka minul tarvitada lubaks, siis wõiksin ma oma nime asemele tema kui süüdistaja nime pannes ka ütelda: Kohus mõistis mind õigeks, nii et kaebaja Grenzstein ülekohtu pinki astus.

Sellesama õigusega wõin ma ka ütelda: Grenzstein ise tunnistab mind kohtuniku ees kuriteo süüft wabaks. Kui tema mind pärast weel süüdistas ja kahtlustas, siis on see pahatahtlik tegu, on tema enese kuritöö.

Ma olen temaga aastad otsa pidanud kohtuufsi kulumata. Ta on mind kriminal-kohtus süüdistanud ja tsiwil-kohtusse nõudmisi sisse andnud. Kuid ma pean tunnistama, et ma oma uudishimust hoolimata senini weel mitte ei ole jaksanud teada saada, kui kõrge piirini tema rahatahtmine õige ulatab.

Mõni kuu pääle selle, kui ma oma äri awasin, mis rahwa poolt ootamata elawat osawõtmist leidis, oli ta suusõnal ja kirjateel jutud liikuma pannud, nagu oleksin mina „Dlewiku talust“ 10,000 wõi 11,000 rubla ära toonud. Oma „Albumi“ 850. punkti all teatab ta 20. aprillil 1896 a., et ta kohtu-uurijale minu pääle kaebtuse 1300 rubla kohta olla sisse andnud, mida summa raamatud näidata. „Albumi“ 961. punktis seletab tema 14. sept. 1896 a., et ta mitmed äriramatud kohtu-uurija juurde olla wiinud, ja kasjameistrist 7000 rubla nõudwat. Kuid 2. now. 1896 a. räägib ta paarituhanda rubla tahtmisest. („Aj. Alb.“ pft. 1022).

Õsloomulik nähtus, kuidas tema nõudmised mitmesugustes summades ja nimelt ümarikkudes summades liiguvad — rehkendatakse ainult sajade ja tuhandatega. Ja ometi olnud „Olewiku“ äriraamatute läbiwaatamine pärast minu lahkumist, nagu Grenzstein „Olewikus“ ära trükitud wastusekirjas 13. juulil 1911 a. seletab, põhjalik, sest ta ütleb: „Mina wõtsin kaks asjatundjat meest ning istusin nendega mitu kuud oma äriraamatute kallal, et kõike wälja kirjutada mis „huwitaw“ oli.“

Nagu tähendatud, ei ole mina mitte lõpulikku, kindlat nõudmise summa teada wõinud saada. Sest kohtu-uurija ees, kus ühtlasi ka Grenzstein ise oli, on mulle omal ajal ainult mõned summade kokkuarwamise ja üleandmise wead näidatud, mis kassaraamatutes ette tulewad, muidu ei mingit nimekirja ega „kaduma läinud summade“ kokkuwõtet, milles 1300, 2000, 7000 wõi koguni 10,000 ja 11,000 rubla näha oleks olnud.

Küllap Grenzstein arwab, et kui keegi isand, kes ise ennast suureks tõe- ja õiguse-apostliks peab, kord sõna ütleb wõi paberile kirjutab, jeda siis igauks uskuma kohustatud on, ka siis kui sõnad üksteise wastu käiwad ja igasugune põhjendus puudub!

Nagu ringkonna kohtu otsuse motiwerimises öeldakse, ei ole mina mitte tõrjunud Grenzsteiniga lõpuarweid tegemast. Mina olen jeda nii Grenzsteinile enesele ja tema wennale Juhanile, kui ka kohtu-uurijale seletanud, et ma walmis olen jeda igal ajal tegema, ja kui Grenzstein selgeks teeb, et tema äri tõesti minu läbi aineliselt kahju on saanud, siis ka walmis olen kahju ära tasuma.

Tema alalised laimamised, teotused, kahtlustused ja ähwardamised ei ole mind mitte meelegeitumisele wiia suutnud. Omal ajal olen ma Grenzsteini kodakondsetele sagedasti suusõnal ja Grenzsteinile enesele koguni kirjalikult seletanud: kui talle kohtuskäimine lõbu sünnitab ja kui ta arwab, et tal õigus on minu käest midagi saada — kaewaku. Mina ei ole tema ärist midagi kõrwaale toimetanud, weel wähem meelega kurja teha püüdnud! On aga aastate jookkul äriraamatutesse kogematal kombel mõned wead juhtunud, siis ei wõi see jüüd tõepoolest mitte Siberi wääriline olla, millest Grenzstein harjunud kombel enne-aegseid ettekuulutusi on helistanud.

Grenzstein ütleb 18. okt. 1896 a. oma „Albumi“ 1003. punktis õigesti, et mina kohtu-uuriija ees olen lubanud, temaga kõik äri- raamatud läbi waadata ja kõik tasuda, mis nende järele tasuda on. — „Kui see ei peaks minema, töötas kohtunik asja uuesti ette võtta“, teatab Grenzstein jäälamas edasi. Aga „Albumi“ 1009. punktis kirjutab tema 24. okt. 1896 a.: „Sõõt ei tulnud, kuidas maha tehtud, eila äri- raamatuid läbi waatama. Ta wabandas ennast kirjalikult ja töötas täna tulla. Nüüd kirjutab ta mulle aga, et ta üleüldse ei tule. Kui tahan, võida ma kohtulikult nõuda.“

Siin näitab Grenzstein jälle kord, kui osaw tema wasimise pääle on: üksainuke tulekriips ja asi saab koke teise kuju. See tõeasi, et ma äri- raamatute läbiwaatamise pärast tema juures käisin — kas päew warem või päew hiljem, on siin üks kõik — jätakse lihtsalt oma teada.

Kui ma seda mitte ei oleks teinud, oleks mul palju kergemeelsust ja hoolimatust enese wastu pidanud olema, kuna raamatute läbiwaatamist ometi kohtu-uuriija poolt soowitati!

Minul ei lähe see ialgi meelest, kuidas ma Grenzsteini käsul, mis ta mulle oma wenna Juhani läbi teada andis, 22. oktoobril 1896 a. kell 10 hom. tema ukse taha ilmusin ja tema talitaja läbi teatada lasksin, et ma tulnud olen.

Ma pidin ligi pool tundi ootama. Siis laskis mind herra enese tuppa astuda ja meie töö algas. See tähendab: Tema tegi tööd — tema sõimas mind, ja mina kuulasin, et mitte wastu sõimata. Läbiwaadatawaid äri- raamatuid ei olnud aga ligikonnas näha. Kui kell 2 lõi, anti mulle äraminemiseks armulikult luba, selle käsuga, et ma järgmisel päewal samal ajal jälle tema juurde pidin tulema. Ja nii pidi see pihilkäimine edasi kestma, nagu ta ütles, 2—3 kuud. See tähendab — iga päew sel ajal, mil mul oma äris, kus töödõudusid nii wähe, just kõige kibedamalt tegemist oli.

Järgmisel päewal teatasin ma kohtu-uuriijale, et ma Grenzsteini juurde tema äri- raamatuid mitte enam läbi waatama ei lähe, hoolimata sellest, mis käiku ka kohtu- asi selle järele wõtaks. Seda teatasin ma ka Grenzsteinile, nagu ta oma „Ajaloo Albumisgi“ seletab.

Et juhtunud wead tuhandatesse oleksiwad wõinud ulatada, seda ei uskunud mina ega Grenzstein ise muidugi ka mitte. Sest, nagu ma oma lühikeses wastuses „Dlewiku“ 48. numbris j. a. ütlesin, on see fakt, et Grenzstein iga kuu kahets pühapäewaks ja weel jagedamaltgi kõik tähtsamad ärraamatud, nii endistel kui ka wiimastel aastatel, enese juurde kodu laskis kanda. Minu teades sündis see läbiwaatamise otstarbeks ja mitte wast seks, et nende pääl pühapäewa und mööda saata. Et „Dlewiku“ kontoris minu tegewuse juures tarwilik kontrol oleks puudunud, selle üle ei tohiks Grenzstein tõesti mitte hädaldada, sest ühtlasi oliwad sääl waheldades ka tema enese wennatütred Marie ja Anna alaliselt ametis. Ei usalda tema mind, siis peaks ta ometi seda uskuma, et tema sugulased, tema huwisid filmas pidades, nägiwad, kuidas ma tööd tegin. Sest, ilma et ma siin wast iseäralise rõhuga nimetafsin, on arusaadaw, et nendel wähe- masti needjamad õigused oliwad kassa ja raamatute juurde pääseda, nagu minulgi. Pääle selle oli Grenzsteinil enesel oma wõti, millega tema igatahes — oli see ööl wõi päiwal — kontorisje pääfis. Kontoris oli aga ka kassjagi wõti tal teatud kohal saadawal. Siis tuleb ka muidugi weel seda tähele panna, et kassaraamatute j. m. järele teised „Dlewiku“ äris teenijad spetsiaal-raamatuid ja aruandeid kirjutasiwad.

Kõik see andis mulle julgust, et see sõel nii tihe pidi olema, et raamatutesse mitte liig palju ja suuri ekfitusi ja wigasid ei wõinud juhtuda, ehk küll tööd — kui ma seda õige sõnaga nimetada tohin — häbe- mata palju oli. Tööd raskendas ja takistas weel see, et kaupluse ruum kolmest küljest warjamata, wastu päikest suwel pikemat aega paarikümne kraadi ümber soe oli; talwel aga tint laual ära külmas. Ütleb ju Grenzstein oma wastuse kirjas 17. juulil j. a. isegi hoobeldes: „Dlewiku“ kontoril oli sadadega tegemist ja tema laagris seisiwad tuhandate rublade eest raamatuid, trükitööfid, kirjutusmaterjali j. m.“ (Kirjutusmaterjal peab tema ütelsest muidugi maha mõtlema, sest seda sääl ei olnud — selle on ta ilufasti „juurde mõlgutanud“).

Oktoabri-kuu 10. p. 1896 a. teeb Grenzstein oma „Albumisse“ märkuse, et tema minu asja „ühes raamatus otsani selgeks peab tegema, et rahwas näeks, kui-

das meie päivil elatakse". Pääle selle seletab ta veel mitut puhku, et ta advokat Vieveni kui asjatundja ja tema woliniku käsitusel minu pääle 500 rubla nõudmise pärast rahukohtusse oli kaebtuse siise andnud, et siis pärast „kõigega ette astuda.“

Et nõudmine 494 rubla 40 kop. (mitte 500 rubla) suuruses tõepoolest oli siise antud, wõis arvata, et see mitte täitsa tuuline ei wõinud olla, nagu kõik tema muud wäljahüütud tuhanda-summad.

Uga kust oli see summa kokku otstitud? Kas siis tõesti ühest raamatust?

Ei sugugi! Grenzstein kõneleb ja kirjutab ju kõmu ja „elewuse“ pärast; nii ka siin.

Mina olin „Dlewiku“ äris üleüldse umbes 5 aastat ametis. (1 a. toimetuses, kuid see ei puutu asjasse). Oma 494 rubla 40 kopikalise nõudmise-summa kokkuseadmiseks ei olnud Grenzstein mitte vähem kui 6 kassaraamatut, ühe „Dlewiku“ tellimise-raamatu, ühe M. Itali käest saadud kwiitungi ja mõnesugused muud paberid wii-e-aastast ajajärgust läbi otstinud ja ette toonud.

Need, kes Grenzsteini kisa ja lärmi tuhandate rublade kaduma-mineku pärast oliwad kuulnud, pidiwad küll järeldama, et see wõrdlemisi wäikene summa, mis paljudest raamatutest kokku oli otstitud, kõikumata kindel ja igapidi põhjendatud pidi olema.

Ugu ei olnud sellesgi tükis mitte nii.

Rahukohtus, kus asi esmalt ette wõeti, mõisteti tähendatud summa Grenzsteinile wälja. Et see wäljamõistmine aga seljataga tehtud otjuse läbi oli sündinud, wõeti asi minu palwe pääle pärast veel otjustamise alla, ja jäl mõisteti siis Grenzsteini nõudmine tühjaks.

Tema edasikaebamise pääle läks asi rahukohtunikkude fogausse, kus otjustati, tema ettetoodud nõudmise summad läbi waadata ja kontrollerida lasta.

Zäbiwaatamine sündis minu wastase woliniku advokadi Vieveni, ehk õigemini selle abi v. Bröckeri büros, kuhu ilmunud oliwad: auurahukohtunik F. v. Grothe koosoleku juhatajana, kaks pangaametnikku ekspertidena, Grenzstein oma advokadi Bröckeri ja toleaeegse ärijuhi M. Wühneriga

ning mina üksi, ilma advokadita, sest et minu kaitseja adv. Schwolson ametiasjus kahjuks Wiljandisse oli sõitnud.

Uudiseks oli see, et mulle nimetiri 494 rubla 40 kop. kohta ette pandi, kus nõutawad summad ükshikult üles loeti, nimelt 1888 a. lõputuust, mil ajal ma Grenzsteini äris tööd alustasin, kuni 1893 a. lõputuudeni, mil ma jälle lahkuin.

Grenzsteini „Albumi“ märkustel on oma teatud siht ja püüd, kui nendes näidata katjutakse, et mina iseäranis wiimastel aastatel „Dlewiku“ äriks olla kahju teinud. (Sõna õiges mõttes võib siin ainult ekstimiste läbi tulnud kahjust jutt olla; kuid väga küsitaw on seegi kahju, nagu pärast poole kirjeldusest selgub). Kahju summade nimekirjast, millest ma enesele ära kirja olen muretšenud, on aga näha, et ekstitused p ä ä s j a l i k u l t j u s t e n d i s t e l a a s t a t e l, mil ma Grenzsteini ärisse sisse astusin ja asja-ajamisega wõõras ning harjumata olin, ette on tulnud ja nimelt kassaraamatutes lehekülje summade kokkuarvamise juures, wahel ka selleläbi, et mõni ükshik sissetuleku summa wäljamineku leheküljele on juhtunud. Kuid seda on ainult esimeste aastate kolmes kassaraamatus leida. Veidus ka teise käega kirjutatud wigasid asjade ülesmärkimises wõi päewakasja lõpetamise summades. Need oli Grenzstein oma suures „tõe-armastuses“ ja „erapooletuses“ muidugi kõik minu patukoormasse ladunud. Sellest keerutab ta aga nüüd oma wastusekirjas („Dl.“ № 53 1911 a.) järgmise kahemõttelise lapsiku lause wälja: „Kui aga kassaraamatu leheküljel mõni rida teise käega kirjutatud oli, kostab ta: „Seda ma ei maksa“.

Ja ma pean ütleva, et sellest, mis ma mitte maksta ei lubanud, tõepoolest ka mitte kopi-
kut ei maksnud. Selleläbi kuiwas siis ka Grenzsteini 494 rubla 40 kopikuline nõudmise-summa 209 rubla 75 kop. päale kokku. See tähendab: Grenzsteini esimene pauk oli õhku lennanud, ja ometi pidi see kõige rohkem põrutama, kõige rohkem kaasa tooma. Sest selle ükshikud summad olivad, nagu eemal tähendatud, wiie-aastasest oja-järgust kassa- ja „Dl.“ tellimiste raamatutest j. m. kokku otsitud. Ja kuidas ning kui kaua otsimise, ehk nagu Gr. ise ütleb, „rewideerimise“ tööd oli tehtud, seda seletab „Ajaloos Album“ õige mitu ropsu. Kuid nüüd tekkib küsimus, misjuguuste raamatute waral tema küll oma

tagawara-summad, mis ta kord 1300, kord 7000 ja siis jälle 2000 arwuga nimetab, põhjendada mõtleb?

Haritud inimestelt nõutakse põhjendusi, ja ma arwan, et A. Grenzsteinilt neid ka nõuda võib, ja koguni kohtugi läbi nõuda võib. 209 rubla 75 kop. seas, mis ma Grenzsteinile wabatahtlikult wälja maksin, on 169 rbl. 25 kop., mis kassaraamatus efekombel ettetulnud wigadest kokku korjus, kuna ma suurema summa, 40 rbl. 50 k. ühe M. Itali poolt sisseantud lubja-müümise kwiitungi põhjal wälja maksin. Seda raha ei olnud ma „Dl.“ ärikassaraamatusse mitte sisse kirjutanud, sest et see wõdras läbiminew summa oli, nagu järgmistes ridades seletan.

Grenzstein wõttis oma maja ehitamise jaoks Gesti-maalt Vimbergi lubjawabrikust lupja. Sel puhul oli Grenzstein Vimbergile tootanud, oma kontoris lubja pääle tellimisi lasta wastu wõtta. Waewa tasuks pidi Vimberg „Dlewikus“ oma lupja kuulutama.

Sellest lubja müügist tuli kord M. Itali käest 40 rubla 50 kop. sisse. Mina ei kirjutanud seda summa põhjusmõttelikult mitte „Dlewiku“ ärikassaraamatusse sisse, kuna ma tähendatud lubjast sissetulnud raha ka ärirahast lahus iseäralise karbikese sees alles hoidsin.

Seda tegin ma nimelt endise praktika ja käsu põhjal nii. Näituseks wõeti mõni aasta warem J. Hellati petroleumi pääle ka „Dlewiku“ kontoris tellimisi wastu, mis raha ja arwed Grenzsteini enese korraldusel tingimata teistest lahus pidi hoitama. Nii sündis see siis ka lubja-raha ja arwetega.

Et lubja ladu mitte „Dlewiku“ raamatukaupluse juures Kiwišillal ei wõinud seista, waid teda waksalist, wõi ka wäiksemal wiisil Grenzsteini ehitatawa maja juurest saada wõidi, kus Grenzstein ise iga päew ehituse asja juhatades juures seisis, siis diendas tema muu seas ka lubja-arwed Vimbergiga ära; nii maksis ta siis ka poole waguni Itali lubja-raha Vimbergile ära.

Et mina omal ajal Grenzsteinile selle raha oleks edasiandmiseks ära andmata jätnud ja et tema, ilma et minult raha oleks nõudnud, Vimbergile raha oma taskust wälja oleks maksnud, ei suuda ma mitte uskuda. Kuid kahju oli see, et mul pärast kohtuliku korraldamise juures mitte Grenzsteini kwiitungi ette näidata ei olnud. Ja kust pidin ma seda saama? Omawahelisi kwiitungi-

fid ei kirjutatud ju üleüldse mitte. Ja kahju, et mul nii mitmes teisesgi asjas kirjalikku dokumenti ei olnud. Wana sõna „üks mees — üks sõna“ ei käi mitte iga mehe kohta.

Selle nõudmise protsessi lõpu leiame Tartu-Wõru rahukohtunikute kogu protokollist 24. okt. 1898 a., kus summa 209 rubla 75 kop., mis ma Grenzsteinile wabatahtlikult maksta lubasin, üles on märgitud, ilma et Grenzstein sellele mingisugust lisa wõi kohtukulusid oleks saanud.

See oli aga ka kõik, mis tema oma jahi pääle oli saada wõinud. Teine küsimus on see, kui Grenzstein oma kodus mitte ainult ise oma „kõhe asjatundjaga“ raamatud ei oleks läbi waadanud, waid ka mina nendele oma asjatundjaga oleks suutnud sõimu-wallist läbi raidudes ligi pääseda, — kas ei oleks siis ülewal-nimetatud summa minu kasuks teise kaju wõinud saada?

*

Sellega ei jäänud Grenzstein weel mitte raha: 1904 aasta sügisel andis ta minu wastu rahukohtuusse uue nõudmise 388 rubla 63 kop. pääle sisse*), mis ta meie wastastikuste äriarwete kui ka minu palgaarwe kokkuwõttega püüdis põhjendada.

Tema poolt kohtuusse sisseantud arwe järele tegi minu 6 aasta palk, siis 170 rubla, mis ta minu isalt laenanud oli ja mõned muud vähemad summad, 1036 rbl. 25 k. wälja.

Sellele summale oli ta 1493 rubla 61 kopikulise summa ilma ligema spetsialiserimisetega wastu seadnud, nii et minul temale 457 rbl. 36 kop. oleks juurde maksta olnud. Selles wastuarwes oli ta minule 6 aasta jooksul — summad aastate wiisi kokku wõttes — 969 rbl. 70 kop. raha maksnud, mõned minu kirjastuse-raamatud trükkitud, neid „Dlewikus“ ja minu enese poolt kokkuseatud „Dlewiku“ kalendris kuulutanud j. n. e., mis ta kõik mulle arwesse oli kirjutanud, nii et nimetatud summa wälja tuli.

Rahukohtunik jättis tema mõlemad eelnimetatud lahkuminewad summad tähelepanemata ja tegi otsuse,

---

*) Protsess, mida ta oma „Albumis“ seni weel mitte nimetatud pole.

mille järele tema minu poolt õigeks tunnistatud summa 22 rbl. 80 kop. pidi saama, mina aga tema käest 3 rubla kohtu kuludeks.

Grenzsteini edasitaebamisel finnitaz rahukogu rahukohtuniku otsuse selle lisandusega, et ta minule Grenzsteini käest weel 10 rubla kohtu kuludeks juurde mõistis.

Oma „Ujal. Albumi“ 711. punktis ütleb Grenzstein 13. nov. 1895 a.: „Sööti kontos on wiga, mis minule 80 rubla kahju teeb. Si ta ha maksta“.

Rõnesolewas 1904 a. protsessis on Gr. pääasjalikult just minu saadawa ja saadud palga üfikutes summades seletuse alla wõtnud; kuid imestama peab, et teiste summade ja summakeste seas tähendatud 80 rubla täiesti puudub.

Miks ei ole ta seda raha, mille ta koguni tähtsaks kõnumaterjaliks on pidanud, siis kui asi tõsiselt ette tuli wõtta, mitte nõudmise arwesse üles pannud? Mis sellest järeldama peab, on aru saadaw.

Mina leian selle raha nimetamist „Ujal. Albumist“ esimest kord; nii ei wõinud siis maksimisest ehk mitte-maksta-tahtmisest waremalt üleüldse juttugi olla.

Nagu tähendatud, oli Gr. arwete kokuwõttes kõik minu kuulutused, kui ka mõnesugused muud asjad, mis omal ajal koguni kingituse nime pidiwad kandma, üles wõtnud. Kuid selle on ta täitsa ära unustanud, et ma 5 aasta jooksul, mil ma tema äris tegew olin, jõudu mööda ka „Dlewikule“ kaastööd tegin. Suuremaks tööks tuleb näituseks H. Sudermanni „Frau Sorge“ lugeda — umbes 300 leheküljeline roman, mis ma oma wabal ajal, õhtutel ja pühapäewadel ümber panin. Sõnumeid ja muid vähemaid asju ilmus pea igas numbris.

Seda kõike on Grenzstein nagu iseenesest arusaadawaks pidanud — kingitusena wastu wõtta, ilma et mul tarwis teda paluda oleks. Kuid siin pole midagi tarwis imestada, sest et sarnasel kombel ka iga teise kaastöölisega, kes mitte palgalisena toimetuse lauas ei istunud, ümber käidi — „Dlewiku“ kirjasaatjad ei saanud teatawasti pääle prii „Dlewiku“ eksemplari mingisugust honorari.

Nii on siis nende kui ka minu waew Jumala tasuda jäänud.

Alles siis, kui Grenzstein oma äri lõpetanud oli, kuulsin ma inimeste käest, kes omal ajal tema äris tee-

niiswad ja kes praegugi weel kätte saadawad on: kasja-
raamatutes olla „rewiderimise“ puhul ka sarnasid wigasid
leitud, millega mina enesele olen ainelisel-
kahju teinud. Nende wigade pääle on Grenz-
steini tähelepanemist juhitud, et ta neid
rehknungite lõpetamise puhul ka arwesse
wõtaks. Tema ei ole neid aga ei kohtu-uu-
rija, ei rahukohtuniku juures, ei ka adw.
v. Bröderi büros ühisel ametlikul koos-
olekul (7. sept. 1898), kus tema poolt ülesantud
nõudmise-summade läbiwaatamine oli, mitte
nimetanud, weel wähem ette näidanud.

Miks pärast ei ole ta seda mitte teinud?

Kahju, et need pühad töotused ja wagad morali-suulu-
tuse sõnad, mis Grenzstein oma „Ajal. Albumi“ sisse-
juhatuses awaldanud on, tuulde lähewad: „Ma annan
awalikult selle kindluse, et ma oma märkustes ialgi ega
kuidagi tõele ei ole tahtnud liiga teha“. — „Kaswata-
mises andkem ise omas isikus eeskuj!“

II.

Oma wastuse esimeses osas olen ma katsunud oma
kohtuasja käiku Grenzsteiniga üleüldistes joontes kujutada,
et lugejale wähegi selgust ja ülewaadet muretseada. Järg-
newate ridadega katsun ma wõimalikult lühidalt mõnede
Grenzsteini „Albumis“ minu kohta käiwate punktide kohta,
mis ebatõelisi teotusi sisaldawad, tagasitõrjuwaid mär-
kusi teha.

Humitaw on järgmine näitus, kuidas mees, kes
kümnete aastate jooksul „Olewikus“ ja nüüd oma „Ajal.
Albumis“ teisi „segasteks päädeks“ ja „wasõjateks“ sõimab,
ise segab ja wasõib, seda sõgedamalt, et segamine ja wasõi-
mine meelega näiks sündima.

Mudases wees on hää õngitseda.

11. juunil 1897 a. („Ajal. Alb.“ pft. 1156.) teatab
ta, et ta oma nõudmiskaebtuse minu wastu adw. Sieveni
kätte olla andnud. Sieven wõtnud suurest summast ainult
500 rubla ja andnud nõudmise-kaebtuse rahukohtusse sisse.
Siis kirjutab Grenzstein sõna sõnalt edasi: „See (s. o.

rahukohtunik) kutsus kaks asjatundjat kahest siinsest pangast. Mendega waatahime Dieveni juures Söötü juuresolekul selle summa raamatute järele läbi ja tegime protokollü.

See ei ole mitte õige, kui Grenzstein seda kõike 1897 a. 11. juuni alla paigutab. Nagu kohtu protokollid näitawad, oli tema nõudmise summade kontrollerimine Dieveni abi adw. v. Bröckeri pool 7. sept. 1898 a.

Gr. kirjutab 11. juuni all edasi: „Sööt ütles enamiste kõikide summade juures: Seda ma maksan. Minult kus summa lehekülje pääl mõne teise käega mõni rida oli kirjutatud (tema abi), seda ta ei tõotanud maksta, millega mina leppisin“.

Tema ütlus, et mina enamasti kõikide summade juures olla maksta lubanud, ei käi tõega kokku. Kui tema waft oma „päewaraamatu“ mitmete aastate järele kirjutab ja endisi asju enam ei mäleta, siis wõiks ta ometi kohtu aktiisid wähe tähele panna.

Sääl on lõpulik summa, mis tal saada jäi, 209 rubla 75 kopiku pääle langenud, s. o. umbes $\frac{2}{5}$ esialgselt nõudmise summast, nii et ma siis nähtawasti õige sage-dasti olen ütelnud: Seda ma ei maksa. Ja mis weel naljakam on, tema, Grenzstein, olla teatud summade mitte-maksmisega leppinud; see tähendab, nõudmise summast jäi tema nõusolemisel üks osa maha.

Kuid sellesama punkti lõpul 11. juunil kirjutab ta: „Täna mõistis rahukohus ta nõutud summa mulle maksuma, ligi 500 rubla ja 25 rbl. kohtu kulufid“.

Mis tähendab nüüd Grenzsteini „leppimine“, s. o. mõnede üfsikute nõudmise-summade mahajätmine, kui rahukohtunik ometi kogu summa ligi 500 rubla olla wälja mõistnud? Imelik, kuidas ta seda wastu Grenzsteini tahtmist teha wõis?

Eugu oli aga tõepoolest nii, et pääle selle kui tema nõudmise summad auurahukohtuniku v. Grote juuresolekul adw. v. Bröckeri büros äri-raamatutega wõrreldud oliwad, asi siis rahukohtunikude kogusse läks, kuna auurahukohtunik, kes raamatute läbikatsumise juures oli, ometi ka rahukogu liikmeks lugeda tuleb. Grenzsteini „täna“ pidi 11. juuni 1897 a. olema, tõepoolest oli aga asi 24. oktobril 1898 a. rahukogus ees, kus see summa, mis ma maksta lubasin, nimelt 209 rubla 75 kop., kinnitati.

Siin on Grenzstein õige pakful wärwil „ajaloolist“ ebatõtt mõlgutanud.

Ühtlasi selgub aga ka sellest, misjughusel „auusal“ wiisil ta oma „Ajaloõ Albumi“ on kokku plotserdanud. 1156. punkti kirjutas Gr. 11. juunil 1897 a., kuid äriraamatu-wigade kontrolerimist adw. v. Bröckeri juures, mis rohkem kui aasta hiljem ette wõeti, on ta juba siis selgesti ette ära näinud ja üles kirjutanud.

Sellest wõib järjeldada, et kui temal wõimalik oli tulewiku juhtumisi „ette näha“, siis tema juures see wõimalus weel ligemal seisib, et ta mõned osad oma „Albumisse“ aastate pärast ka tagast järele kirjutas.

Kuid lugeja filmis ei jaks „päewaraamatugi“ kirjutamises Grenzsteini eeskuju mitte jalul seista.

Alles hiljem, kui ma selle oma wastuse kirjutamisega juba walmis olin, ilmus „Olewiku“ 80. nr. Grenzsteini „Ajaloõ Albumi“ 1448. punkt, mis 7. sept. 1898 a. kirjutatud, s. o. samal päewal, mil adw. v. Bröckeri büros Gr. äriraamatute läbiwaatamine oli.

Grenzstein on nähtawasti ettekuulutamise unustanud ja kirjutab siin kõnesolewast asjaloost uuesti: „Kõhtu poolt nimetatud asjatundjate koosolek adw. Dieveni juures tema abi v. Bröckeri juhatusel. Kaks asjatundjat kumbgilt Tartu pangast, kaebtusealune Sööt ja mina.“

Kas peab see, et Gr. oma adwokadi koosoleku juhatajaks „mõlgutab“, tema enese suuruse ja hiilguse tõstmine olema? Sest koosoleku juhatajaks oli aurahukoh-tunil F. v. Grote, nagu seda protokollistgi, mis koosolekul walmistati, ka näha on. Kuid see jäägu Gr. eralõbuks.

Pääle tühiste „mõlgutuse“ sõnade, mis wahel pääl nagu lapse jutt kostab, kirjutab Gr. 1448. punkti all edasi: „Sööt ütles, Luiga ei olla seda ja seda summa temale ära andnud, nii et mina Luigalt oleksin pidanud nõudma, ehk mul küll ainult kassameistri Söötiga tegemist oli.“

Siin lööb Grenzstein suures luulelennu tuhinas hundi-ratast.

Minul ei ole põhjust olnud ei tähendatud koosolekul ega ka mujal Luiga nime raha ega muudes asjades halwas mõttes sugu wõtta. Küll katjus aga Gr. ise koosolekul kord Luiga üle omal wiisil nalja heita, mille aga juhataja

noomim pilt kohe lõpetas, sest et pilkaja asjadest rääkis, mis mitte raamatute läbiwaatamisesse ei puutunud.)

Kõnesolewa punkti lõpul ütleb Gr., et „tema waidlewad summad sedaforda eemale olla jätnud.“

Wäga õige, et tema „waidlewad summad eemale jättis“. Kuid see on Grenzsteini kõnelemise ja kirjutamise wiisi haiglane tundemärk, et ta sagedasti põhjustest, mis asjale koguni teise kaju ning mõtte annawad, lihtsalt üle hüppab; nii ka siin.

Ütelgu ta ometi, kui tal mehe julgust jatkub, mis = p ä r a s t ta nõndanim. „waidlewad summad“ eemale jättis!

Ta oleks pääst lage pidanud olema, kui ta seda mitte ei oleks teinud — sest mõlema asjatundja arwamise ja tõenduse järele — nagu seda ka ametlikult protokollist näha võib — ei olnud Grenzsteinil mitte õigus neid summasid saada, millede kohta mina põhjusti ette tuues „ei maksja“ olin ütelnud!

Selles punktis oli asi täiesti selge ja kindel, ja waielda ei jäänud jäl enam midagi üle.

*

Dma „Ujal. Albumi“ 654. punktis kaebab Grenzstein, et mina olla kasjaraamatud „kahest aastast kolmest kuust“ ja „Olewiku“ tellimise raamatu „kahest aastast“ ära kaduda lastnud.

Selle seletuse järele selgib, et siis 2 kasja- ja 2 tellimise raamatut ära on kadunud, kokku 4 raamatut. Ringkonna kohtu protokollis, mis 23. nov. 1896 a. kirjutatud, seisab aga, et Grenzstein mind kahe raamatu warguses olla süüdistanud. Kuidas saab seda kokku riimida?

Dma wastusekirjas 1911 a. „Olewiku“ 53. numbris seletab Grenzstein: „Et tellimise-raamat kasjaraamatuga kokku käis, oli temalgi kasjaraamatu wäärtus. Selle päewasumma kirjutati õhtul ühe reaga kasjaraamatusse. Nii oli ka selle raamatu alalhoidmine kasjameistri hooles.“

Nii Grenzsteini seletus. Tõepoolest ei olnud aga tellimise-raamat mitte üksi kasjameistri hooles. Nii sama oli ta ka nende hooles, kes tellimise kirjad postilt ära tõiwad ja kes nad kodus (mitte kontoris) tellimise raamatusse sisse kirjutasiwad, aga niisama ka trükikoja juha-

taja hoolet, kes temast adressiisid laduda laskis. Pääle selle oli teda ka ekspeditsionis tarwis, tellimise ajal õige sagedasti. Suwel, kus tellimisi üleüldse ei tulnud, ei olnud wahel tellimise-raamatut nädalate kaupa kontoris näha.

Ma soowiksin hääl meelel teada jaada, kas Grenzstein kõnesolewaid tellimise-raamatuid „kahest wiimast aastast“ mitte Viitföni kätte ei andnud, kui ta oma „Дерптскій Листокъ“ sellele kinkis? See sündis ju ka „wiimastel aastatel“, ja „Д. Л.“ lugejate adressid, kes suuremalt osalt ka „Dlewiku“ lugejad olivad, leidusiwad „Dlewiku“ tellimise-raamatus. „Дерптскій Листокъ“ kinkimisel, ilma et lugejate täielist nimekirja oleks ühes antud, ei oleks ju mitte tähendust olnud.

Mis aga kassaraamatutesse puutub, siis ei seisnud mitte needgi alaliselt kontoris „kassameistri“ hoolet, waid sagedasti „Dlewiku“ toimetuse ruumides, kus nende järele spetsiaal-raamatuid kirjutati, ja aastate jooksul oli raamatupidajaid õige mitu. Misjuguses keldri- wõi tornikambri raamatuid wiimati alles hoiti wõi mitte, seda ei tea mina.

*

„Ajal. Albumi“ 666. punktis üteldakse: „Sõöt laskis kirjastajana Schulbachi Wene sõnaraamatu minu juures trükkida, 8000 ekj. Kuid nüüd „Postimehes“ seisab, olla tal kõigest 3000 ekj. luba olnud trükkida“.

Selle laimduse kohta tegin ma juba waremalt „Dlewikus“ märkuse; kuid nüüd palun Grenzsteinilt hiljem silma puutunud kuulutuste kohta seletust. Käesolewa 1911 a. „Dlewiku“ 12. ja mitmetes järgmistes numbrites seisab kuulutus: Dlewiku toimetusest on saada Wene-Cestikeele sõnaraamatukene rehkendamise algusõpetamise tarwis. Hind 5 kop., jällemüüjatele 3 kop.

Nime järele otustates peaks see raamat just seesama olema, mis minu kirjastusel omal ajal ilmus. Kas ei saa meie weel praegusesgi „Dlewiku“ toimetuses müüdawate raamatukeste waral Grenzsteini kahtlustawaid teadeid seletada?... Grenzsteini kirjastusel ilmunud raamatute nimekirjades on näha, et sarnase nimelist raamatut mitte tema kulul ilmunud pole. Ei ole ka minul ega teistel, kes „Dlewiku“ äris ametis olnud, teada, et sellenimeline raamat „Dlewiku“ kirjastusel ilmunud oleks. Kui „Dl.“

toimetus wõi talitus neid nüüd weel jällemüüjatele koguni alandatud hinnaga müüb, siis wõis neid sääl aastate jooksjul küll õige rohkel arwul olla.

*

„Albumi“ 669. punktis teatab Gr., et ma „suure summaga“ Peterburisje olla sõitnud trükkikoja asju ostma ja küüb: „Kust waene inimene raha sai?“

Sellestgi nüüd Grenzsteinile seletust anda, on liig kaugele üffikasjadesse tungimine; aga et ta süda rahule jääks, teen seda.

See summa oli waese inimese kohta tõesti suur — koguni 1025 rubla!

Ja pangu ta nüüd tähele, kuidas ma tema omanikuks olin saanud! 625 rubla pärisin ma oma onu käest, mille järeleuurimiseks Gr. enesele Luunja wallakohtu protokoll 15. weebr. 1895 a. wõib muretseda. Ja 400 rubla olin ma 10-aastase teenistuse aja jooksjul „kõku ahminud“, mida minu rentei-arweraamat, mis mul praegu weel alles, tõendab.

Mis niisugusel mehel, kui mina olin, kõige waesuse juures wiga oli warandust kõku ajada: Palk prii korteri ja ülespidamise juures 10 ja wiimati koguni 15 rubla kuus, ja mees pääle selle weel 6 suurema ehk wähema raamatu kirjastaja.

Ma arwan, minu äri asutamine on arusaadawam kui Grenzsteini trükkikoja jalule ajamine. Sest ka tema oli omal ajal waene inimene, ilma et selle sõna pääle tarwis oleks põlgawat rõhku panna. Mina olen sõbra soowitusel Peterburist tuttawa kirjastuse-äri omaniku D. N. Popowa käest — sest et meil eestlastel siis weel oma rahaasutused puudusiwad — raha laenata saanud, kuna mulle aga tähewabrikust tuhandate rublade wäärtuses pikema aja pääle trükitähti wõlgu anti, mille hinna ma vähemate summade kaupa aegajalt ära tasusin. See usaldus ja sõbralik wastutulek ei kahanenud ka siis mitte, kui mind „wana sõber“ ise mudaga loopis ja kellad helisema pani, mis tähewabrikute läweni kostsiwad. Wahest annab „wana sõber“ ka oma trükkikoja kui „isamaalise tehase“ asutamise kohta seletust, kuidas ta näituseks „Pariisi“, mis Wirtzjärwe taga on, majana tekkis, kuidas ta postkontori majasse kroonu ekspeditiõni-ruumi kõrwale,

nagu esimesest „Dlewiku“ tellimise kuulutusest näha, „Dlewiku“ talituse- ja ekspeditšionitõa oli üürinud, kus kõik nii kae pärast, j. n. e.

*

„Albumi“ 1024. punktis kirjutab Grenzstein: „Raamatud räägivad: raha puudus sagedasti jookswate arwete maksmiseks. Seal laenas kassameister „oma isalt“ hea intereessi eest raha ja tasus arwed. See laen tuli aga weiksel keerul kassast enesest“.

Kui äri-raamatud sagedasest rahapuudusest „Dlewiku“ äris, iseäranis 1889 a. esimesel poolel ja warematel aastatel räägivad, siis räägivad nad sula tõtt; sest 1888 aastal, mil nõndanimetatud „Dlewiku kontori“ ehitamiseks umbes 1700 rubla kui suurema ettevõtte pääle ära kulus, oli rahapuudus nii tuntaw, et Grenzstein kontori üüri maksmise jaoks klaveri pidi ära müüma.

Sel ajal oli tema wend Juhan „Dlewiku“ „kassameistriks“, mina aga, kui toimetuse tööst aega sain, tema abiliseks. Järgmise aasta weebruari, kus lehe tellimise aeg juba lõppemas, oli weksel Pihtwa pangast wälja lunastada, mis „Dlewiku“ paberi wõla tasumiseks sinna sisse oli antud. Kassas oli tühi. Grenzstein, kellel igasuguste nuuskimiste pääle hää nina, oli kuulda saanud, et näituse-aia majahoidjal raha olemat. Saadeti tema juurde raha musteldama. Mõni olemat ju täitsa kindel, sest toimetaja-herra Grenzstein andwat mehele laenu wastu oma enese allkirjaga weksli, ja 5% ei keelwat toimetaja-herra talle ka mitte.

Puupää mees, kes ta oli, ei jaksanud kuidagi aru saada, et Grenzsteini weksel täitsa ja kõigiti ja igapidi hää laenu-kindlustus ja wiis protsenti suur wõit pidi olema — ta ei laenanud mitte raha!

Nii hakati siis minule pääle käima, mina pidada raha muretsema, olgugi lühikeseks ajaks — kuuks wõi paariks.

Ma teadsin, et mu wana isa mõne päewa eest linu oli müünud ja tal paarisaja rubla ümber raha pidi olema. Ma saatsin temale teate, mille järele ta warsti linna tuli. Tal oli 170 rubla, ja selle andis ta Grenzsteinile wõimalikult lühikesel aja pääle laenuks, mille eest Gr. talle 5% lubas maksta. Wõlatähe kirjutas talle Grenzstein lihtpaberi pääle, ilma mingisuguse tähtaja nimeta-

miseta. Vaenu tasumine wenis aga wiimaks õige pikale: 70 rubla sai isa 1891 a. weebruari ja sada rubla 1893 a. nowembril kätte. Ja nüüd tuli siis eht grenzsteinilik „tänu“ tagast järele.

*

1897 aastal olivad Grenzsteinil kahetõrdsed jõulud. Esimesed jõulud langešiwad kohe aasta hakatuse pääle ja walmistasiwad talle „seda tõsist, üleilmlist, puhast ja püretamata rõõmu“. Ta oli „kogemata kombel“ koguni teiste inimeste kaudu „kuulda saanud“, et mina olla J. Talusega, kes teatawasti „Olewiku“ kirjasaatja oli, läbi käinud ja wale-rahategijate sõpruskonnas seista; ja siis — mõtelge ometi — minu juures olla läbiotsimine toime pandud; politsei ise olla minu juures „kaks kohta“ läbi otšinud ja kahtlasi kirju leidnud! („Ujal. Album“ punktid 1068—1079).

Uskuge ristiinimesed, Grenzstein ise ei ole kõige selle loo juures muud osa mänginud, kui ainult kuulnud. Ta on ka wahel wäga, wäga arwa uulitsatel salakesi ja tasekesi käinud... kõs, kõs, kõs, politseiametnikkude majadest ikka otšesoodu mööda... kõs, kõs, kõs. Tõepoolest ei ole ta selle juures muud teinud, kui kõrwalehti liigutanud ja kuulanud, ja kuulnud...

Kõige „mehisem“ on weel see nali, kui Grenzstein seletab, temale olla J. ja U. teatanud, S. olla sagedasti nende juurde wäikseid asju ostma saatnud, aga ikka kolmerublalise kaasa andnud.

Peab imestama, et Jusši ja Usši nendest „kolmerublalistest“ siis ometi mitte kohe aru ei saanud! Nad oliwad ju muidu küll wišid ja terased poisid, peaaegu niisama targad ja tragid, nagu „wana“ isegi.

Kuidas kuritöö ilmšiks on tulnud, seda on ka tingimata tarwis „juurele ilmale“ teatada, sest muidu wõiwad „waled arwamised“ tekkida. Nii kuuleb siis ka Grenzstein nagu tellimise pääle sedagi, aga sootumaks kogematal kombel, Zuku ja rättsepp Sn. käest, ja kuulutab: Tapal olla keegi waleraha wäljalaotaja kinni wõetud ja selle läbi olla S-i jälgile saadud. — Stud. R. jutustanud temale, et minu sõbrad olla mind kohe üles annud, ja minu nimi seista rahawõltsijate esimeses protokollis.

Imelik, et sõbra d mind pidid üles andma? Muidu tunnen ma ainult ühte „sõpra“, kes „ülesandmistes“ wilunud on.

See on aga pentš lugu, et Grenzsteini jõulurööm worsti patta kukkus! Mind on politsei poolt salaliste walekaebtuste tagajärjel küll läbi otšitud, ja mitte „kahest kohast“, waid rohkem kui 10 kohast; aga, mis ma mitte ei ole, selleks ei ole mind ka keegi tembeldada saanud. Misfugusesse protokollu minu nimi wast sisse kirjutati wõi kirjutada lasti, seda teab wististi mõni stud. R. wõi praegune cand. R. niisama hästi, kui herra v. Rõfs-Rõfs. Kuid pääle läbiotšimise ei ole mind sandar- mite, uurijate, ega kohtunikkude ette kutsutud.

*

„Dlewiku“ 68. numbris mõlgutab Grenzstein „Ajal. Albumi“ 1178. punkti all omal wiisil edasi: „Nagu äri- raamatutest näha, on S. 24. I. 94. 600 rubla ja 7. 3. 94. 200 rubla minu kassast wõtnud, et Tartu pangas Rahni wekslid maksta. Asja läbi katsudes selgub, et neid wekslid sugugi olemas ei ole olnud, ei mina, Rahn ega pank tunne neid. (S. ei olnud siis enam ametis, aga kassameister uskus teda ja andis raha wälja). Nüüd on aga kaelakohtu kaebtuse aeg mööda.“

Peab ütleva, et Grenzstein „mõlgutuses“ tõsine meister on! Kui kaelakohtu kaebtuse aeg tõesti mööda oli(?), mispärašt ei tõstnud ta siis mitte tšiwil-kaebtust, kuna ta tšiwil-asjus oma suure praktika läbi ometi niisama osaw ja wilunud oli?! Ja kui Grenzsteini sarnasele mehele tšiwil-kohtu kaudu raha-kõlin kõrwu kostis, siis pandis see ometi tema südame niisama hüppama, nagu rotisaba liigutamine kassi südame.

Nagu ma järele pärinud olen, ei ole Grenzstein minu järeltulejale kassameistrile tähendatud summa wäljamaks- mise pärašt omal ajal kõige wähematgi märkust teinud.

Repliku iseloomu ja rahuarmastuse põhjal ei wõinud see mitte sündida. Sest teatawasti tuleb Grenzsteini juures kohtukäimist ühels isäraliseks spordi-asjaks pidada, ilma milleta tema oma tähtsamaid asju mitte korraldada ei saa- nud. Nii ei jaksanud tema oma raamatukaupluse wõi kon- tori hoonekest kiwisilla juures mitte ilma kohtuta üles ehi- tada, niisama ka mitte oma elumaja Doomi-mäe rinna-

ful katuse alla saada, kui ta mitte tungivat tarvidust ei tundnud töölistega palkade pärast kohut käia. Ja wiimaks, kui ta kodumaa tolmujalgadelt mötles maha puistada, ei suutnud ta oma äri mitte muul wiisil lõpetada, kui et pidi oma wana koolisõbra P. Rosenfeldiga kohut algama, kuni see mulla all tema eest redupaiga leidis. Wähemaid profsessiisid, mis tal sagedasti ühe wõi teisega ees oli, ei suuda aga arutamagi hakata.

Ei ole siis mitte arusaadaw, mispärast ta minu wõi ka järgnewa ärijuhi pääle, keda ta mulle omawolil ütleb suurema summa raha maksnud olewat, mitte kohtus kaebtust ei tõstnud, kui tal seks wähegi põhjust oli.

Kas ei makstud — küsin ma Grenzsteinilt — 24. jaanuaril 1894 a. Tartu pangas mitte üks 800=rublaline äriwessel maha sellega, et wõlast 600 rubla puhtas rahas ära tasuti, 200 rubla jaoks aga uus wessel sisse anti, mille tähtaeg sellesama aasta 7. märtsi pääle määrati? Ja kas ei olnud esimene, 800=rublaline wessel mitte ühe Grenzstein-Kahni weskli diskonterimiseks 27. weebruaril 1893 a. ehitusmaterjali asjus pankas sisse antud?!...

Ma ei usu mitte, et pangas kõigest sellest „midagi ei teata“!...

*

Mu wastus wenib liig pikale, et kõikide Grenzsteini kahtlustawate ja teotawate teadete pääle, mis sihilikult liialdatud ja sagedasti otse pää pääle pööratud on, wastata. Wõib olla, et ma temalt peatselt teisel kohal teisel wiisil seletust pärin, kui seks kõik tarwilik materjal koos on.

Oma „Albumi“ sissejuhatuses ütleb ta, et mitte kerge ei olewat tött walest lahus hoida. Kõikwõttes peab aga tunnistama, et see tema meelest nii raske on olnud, et ta igasuguse püüdegi seks näis kaotanud olema. Tema päewaraamatust on ööraamat saanud, milles pessimismuse tõrwapintsil hoolimata oma määramise tööd teeb.

Nüüd, kus ma oma kirjutusega sedapuhku lõpule olen jõudnud ja kõige selle muda ja sõnniku pääle tagasi waatan, mis ma oma endise leiwaiasa „Albumist“ enese kohta olen leidnud, tõuseb küsimine keelele: Kas ma tõesti kõike seda olen ära teeninud?...

Grenzsteinil on teatawasti süda keele otjas. Tema räägib iga filmapilk „tuksuwast jüdamest“ ja „põksuwast põuejt“, „kallistest suguwendadest“ ja „armsatest sõpradest“. On sellel „jüdamemehel“ kord ka mõttesse tulnud küsida: Kui Luiga, Mäns, Kark, Sööt j. t. oma nooruse paremates aastates niisuguse hoole ja hooga „Olewiku“ äri-adra ees ei oleks wedanud, nagu see tõesti sündis, kas temal wana-ikfi oleks nüüd wõimalik olnud maailma uhkuse ja külluse pesapaigas Pariisis elada?!

Tuletagu ta ometi meelde, kuidas lood enne mind, s. o. 1888 aasta esimesel poolel ja waremalt „Olewiku“ äris oliwad ja misugusel järjel nad 1893 aastal seifiwad. Eugegu ta „Olewiku“ äri-kuulutusi 1889 aastast alates — need räägivad õiglasemat ja selgemat keelt, kui „Ajaloos Album“. Katsugu ta kord erapooletut pilku oma äri-araamatutesse heita — ja ta näeb, kuidas ja mis aastatel „Olewiku“ äri tõusis. Grenzstein teab wäga hästi, et temal enesel, kes „Olewiku“ troonil istus ja libedaid kirju sepiitjes, mingisugust tahtmist ega püüdist ei olnud proosaliste ja „alutute“ äri-asjade külgi kätt pista, — tema seifis kõigest sellest trepi kõrgemal. Küllalt sest, kui ta ülewaatajana iga päew kõnetunniks kontorisse tuli ja „rewident“ oli. Ja nagu nüüd tagast järele selgub, on ta sellesgi ametis tema enese tunnistuse järele naeruwääriliselt kehwn olnud: korralduse asemel on tema ainult seganud; õigluse asemel on ülekohus tema meeli täitnud.

Kes Grenzsteini äri-wankri pori päält pidiwad wälja wedama, teab tema, teawad ka muud.

„Olewik“ oma 3500 kuni 4000 — ühel häääl aastal koguni 4400 — eksemplari juures, mis arwul teda trükiti, ei oleks kedagi jaksanud jõukaks teha, kuigi tege-
laste palkadega kõige täielikumal mõttes kokku hoiti.

Meie, kes meie „Olewiku kantši“ ehitusel oleme omal ajal tööd teinud — sagedasti talwised bödd läbi kuni hom-
mituse hao-walguseni — ei nõua mitte Grenzsteinilt tänu, kuid soovime, et ta meid rahule jätafs.

Katsugu ta meist mööda minna, nagu ei oleks tema meid ega meie teda ialgi tunnud...

K. Sööt.

Tartus, oktobri-kuul 1911.